

de tractementen der Hervormde Kerk en de daaraan pas, artikel, die voor de andere had de Grondwetgever niet gesteld, dat alle Kerken hadden en dat de Staten grepen belang de dienaren lende Kerken te subsidieeren werd dan onderscheid tussen canten der Hervormde Kerk en der andere gezindheden hoe is dan te verklaren het verschil in de bewoende artikelen? Aan de Hervormde Kerk wordt verovning uit 's lands kas van nten, zooals zij die te voren, hetz rechtstreeks uit zij uit de daartoe bestemde kerkelijke en geestelijke goederen en andere goederen te toelagen, die hun toege lands kas. Het onderscheid bepalingen springt zoo sterk men wil welens blind moet te erkennen, dat de Grondwet deze onderscheiden termen de uitdrukkelijke verwijzing roeger uit de kerkelijke en genoten was, duidelijk iken, dat de Staat hier in verhouding stond tot de k dan tot de andere ge die andere gezindheden van een goedgunstige be een 'toelage' uit 's lands kas, dat dit de bedoeling was, werd door den pre gadering der aanzienlijken, ijeenkwam om over deze uren, uitdrukkelijk uitge taling der eervoorde leet dsdienst, zelds hij, die tot ds geldmiddelen zijn be t, wordt als een verken zekerd; daarenboven wordt andeling naar billijkheid toegezegd.)*

instemming met dit rechts het dan ook, dat bij Ker 1815 bepaald werd, dat tractementen uit de jaren 3, vroeger betaald uit het 3, vroeger betaald uit het 3, van Delft, aan de pre vergoed worden. Te op, omdat in het besluit van 1815 opzichte van de tementen over deze jaren t de Staat dore niet terug ar dat de Hervormde ge voor moesten zorgen. Ook sluit in 1815 genomen ten tractementen uit het ges Delft vroeger betaald, zoo ben gehad, wanneer de ing van de gedachte, dat e deze tractementen recht t, die ze had ingehou plicht was het achterstal

In deze Grondwet van t, reeds in 1815 is zij Grondwet vervangen, en gewijzigd. Het was t België, dat nu met ons Rijk verbonden werd, zing van de Grondwet gold dit ook voor de be de Grondwet van 1814 t en de kerkgenootschapen. Zoolang de Souve leen over de Noordelijke erde, wier bewoners in vormden bestonden, was om met de historische vormde of Gereformeerde land innaam, rekening te In Art. 134 dezer Grond dat de Souvereine Vorst vormde godsdienst moest eer bleek dit, waar in elijk de Christelijke Her noemd werd als recht betaling der dusver ge n. Maar nu de Koning reid zag over het zoo omsche Belgie meende Roomschen geen aan at uit de Grondwet elke ding van de Christelijke moet weggelaten worden. Het vroeger Art. 134, heten Vorst de ver den Christelijken Her t bevelijden, nu uit de rom werden Art. 136, over de betaling der delden nu aldus ge uit één artikel ontstond, tementen, pensioenen ten van welken aard de onderscheidene dheden of derzelver wordende, blijven aan en verzekerd. Aan de t nog toe uit 's lands t toereikend traktemen raktement toegelegd, of eerderd worden, waar gevoegd, dat de Koning te toegestane penningen, enbarens godsdienst uit ald worden, tot geen bestemd zullen worden, ve bestemd zijn.)* Dit ij de latere grondwet slaten, maar het artikel, menten handelt, is bij dwetsherziening over het is over dit artikel jd gaat.

artikel niet gesproken dsche of de verkregene dijkse Hervormde Kerk Zelfs kan er geen twij t dit met opzet niet is en daaruit echter zou

willen afscheiden, dat de Grondwetgever van 1815 van deze historische of verkregene rechten der Christelijke Hervormde Kerk op deze tractementen niets heeft willen weten; dat hij dus een gansch ander standpunt innam dan de Grondwetgever van 1814; dan gaat deze conclusie zeker te ver. En in geen geval mag hieruit worden afgeleid, zooals Mr. Van Apeldoorn doet, dat de Grondwetgever van 1815 van de gedachte is uitgegaan, dat deze tractementen alleen als gunst aan de leeraars der verschillende gezindheden werden uitgekeerd, niet krachtens verkregene rechten, maar alleen uit het oogpunt van Staatsbelang.

Reeds op zich zelf zou het kwalijk denkbaar wezen, dat in den tijd van één jaar de rechtsopvatting van den Grondwetgever aldus veranderd was, dat hij in 1814 het verkregen recht der Hervormde Kerk erkende en in 1815 dit recht ontkende. Hoe wispelturig en veranderlijk men zich den Grondwetgever ook denken moge, dit zou toch elke voorstelling te boven gaan. Hierbij komt in de tweede plaats, dat van zulk een geheel veranderde rechtsopvatting hetz uit het rapport der Grondwetsherzieningscommissie, hetz uit de debatten over dit artikel dan toch had moeten blijken. Maar hoe nauwkeurig men hiernaar ook onderzoek heeft gedaan, van zulk een principieel omkeer in de rechtsopvatting heeft men geen enkel afdoend bewijs kunnen ontdekken. Wil men niet tot absurditeiten vervallen, dan moet wel naar een andere verklaring van dit gewijzigd artikel gezocht worden.

Die verklaring nu kan niet daarin gezocht worden, dat de Grondwetgever aan de bevoorrechte positie der Christelijke Hervormde Kerk een einde wilde maken en alle gezindheden of kerkgenootschappen voor de wet gelijk wilde verklaren. Metterdaad is dit beginsel veel sterker in de Grondwet van 1815 doorgevoerd dan in de Grondwet van 1814, en zelfs is daaraan te danken, dat de bepaling gewijzigd, dat de Vorst den Christelijken Hervormden godsdienst moest belijden. Maar deze gelijkheid voor de wet had met de uitbetaling der tractementen niets te maken, althans niet met het eerste gedeelte van het artikel, waarin deze materie geregeld werd. Gelijheid voor de wet, — althans wanneer deze tractementen beschouwd werden als een gunstbetoon van de Overheid — zou geëischt hebben, dat aan de leeraars van alle gezindheden een staats-tractement werd toegezegd zonder onderscheid. Juist dit nu doet dit artikel niet. Het maakt scherp onderscheid door eerst te bepalen, dat de tractementen, die dusver genoten werden uit 's lands kas, aan deze gezindheden verzekerd bleven, terwijl wat de andere gezindheden betreft, die zulk een tractement niet ontvingen, alleen de mogelijkheid werd geopend om ook staats-tractementen te ontvangen. Een onderscheiding, die alleen zin heeft, wanneer de Grondwetgever erkende, dat de eerstgenoemde gezindheden daarop een zeker recht konden doen gelden.

Vraagt men, waarom de Grondwetgever van 1815 dan toch de Christelijke Hervormde Kerk niet uitdrukkelijk genoemd heeft, waar het hier de erkenning van een verkregen recht gold, dan schijnt het antwoord op deze vraag toch niet zoo moeilijk te geven. De Grondwetgever van 1815 had niet alleen met Noord-Nederland te maken, maar ook met Zuid-Nederland of wil men met België. Dat nu heeft men bij de uitlegging van dit artikel te veel uit het oog te verliezen. In België had de Roomsche Kerk evenzeer historische rechten op deze tractementen als de Hervormde Kerk in de Noordelijke Nederlanden. Op welke gronden deze rechten rustten, behoeft hier niet te worden nagegaan. Maar het is duidelijk dat de Grondwetgever, die in 1815 de Grondwet te wijzigen had met het oog op de samenvoeging van België met Nederland nu niet meer alleen spreken kon van de verkregene rechten der Christelijke Hervormde Kerk, maar evengoed de verkregen rechten der Roomsche Kerk had te erkennen. Daaruit is het te verklaren, dat de opzettelijke vermelding van de rechten der Christelijke Hervormde Kerk uit dit artikel kwam weg te vallen en het artikel nu in algemeenen zin werd gereedgemaakt.

Het is dan ook niet juist, wanneer Mr. Carpentier Altling beweert,*) dat de Grondwet van 1815 het verkregen recht der Hervormde Kerk niet meer erkent, al voegt hij er voorzichtigheidshalve aan toe: evenmin als zij het trouwen ontkent. De zaak staat veelmeer zoo, dat de Grondwetgever van 1815 niet meer alleen de verkregene rechten van de Christelijke Hervormde Kerk heeft willen erkennen, maar evenzeer de verkregene rechten van de Roomsche Kerk in België en daarom het artikel aldus heeft gereedgemaakt. Het is alleen met het oog op de toevoeging van België aan ons land, dat dit artikel dezen gewijzigden vorm ontving, maar niet om daarmede uit te spreken, dat voortaan, wat de staats-tractementen aangaat, alle gezindheden gelijke aanspraak op staats-hulp zouden hebben. De inhoud van dit artikel weersprekt dit ten stelligste. Het is de fout van de meeste schrijvers over dit onderwerp, dat zij de totaal veranderde positie, die door de toevoeging van België aan Nederland ontstond, uit het oog hebben verloren.

*) J. H. CARPENTIER ALTING, *De Staat en de Kerkelijke Financien* blz. 100.
*) t. a. p. blz. 100.
*) t. a. p. blz. 102.

Kootwijks Scholen

In hartelijken dank ontvangen van den heer W. te Vlaardingen f. 250; van den hoogbejaarden broeder J. B. W. te Kampen f. 1.
Ds. J. H. HOUTZAGERS, Voorzitter.
Arnhem, Velperweg 83.

Leestafel.

Dr. H. BAVINCK, hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, BIJBELSCHE EN RELIGIEUZE PSYCHOLOGIE. J. H. Kok 1920, Kampen.

In dit boek van 222 bladzijden zijn 18 opstellen gebundeld, welke reeds 'n onderdak hadden gekregen in het ORGAAN van het GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND. Uit deze omstandigheid is te vermoeden, dat het laatste deel van Dr. BAVINCK met die opstellen is geweest, het kennen onzer onderwijzers van de kinderziel te verrijken en te verhelderen, om daardoor hun kunnen inwerken op die ziel te sterken.

Gelijkt te verwachten was is hem, theoloog en psycholoog als hij is en daarbij ook goed thuis in de theorie der opvoeding, dus beschikkend zoo ongeveer over al de kwaliteiten voor de bereiking van dit doel noodig, dit ook gelukt. Maar gelijk het met onze doelstellingen meer gaat, zoo ging het met deze ook hem.

Met het schrijven zijner artikelen voor het zoo even genoemde ORGAAN, zich als verder doet stellend de godsdienstige zedelijke paedagogie, — bij welke het vooral op de ziel van het kind aankomt, — ten goede te komen, werd uit dit verder doel en zonder dat dit aanvankelijk door hem gewild was, 'n nog verder-liggend geboren en wel het verhelderen en verrijken van de kennis der ziel van den volwassen mensch; en, na gezette lezing der nu gebundelde opstellen, kan ik niet anders oordeelen dan dat ook dit doel er mee is bereikt.

Zoo heeft dan, en dit wensch ik hier allereerst naar voren te brengen, deze jongste publicatie van Prof. BAVINCK niet alleen interesse voor de paedagogen onzer Gereformeerde scholen van L. en M. U. L. onderwijs, maar ook voor alle Gereformeerden, die groepen zijn of straks groepen zullen worden op de ziel hunner medemenschen in te werken.

'n Rechtaardiging van den titel waaronder de opstellen zich thans in boekvorm aandienen, dunkt mij niet overbodig.

Ik voorzag toch, en zag ook, dat men op dien titel: BIJBELSCHE EN RELIGIEUZE PSYCHOLOGIE aanmerking zou maken; dat men er in zou zien 'n pleonasme, 'n tautologie of 'n tweemaal met andere woorden hetzelfde zeggen.

Dit nu is niet zoo en Dr. BAVINCK wist heusch wel wat hij deed toen hij dezen titel koos, en met hem te kiezen maakte hij zich dan ook allerminst schuldig aan dat waarvan men hem verdenkt.

Ten eerste toch heeft men te bedenken, dat 'n Bijbelsche psychologie' wel 'n Religieuze psychologie' is, maar dat 'n Religieuze psychologie', men denke om iets te noemen aan de Psychologie van PLATO en PLOTINUS, aan die der MOHAMMEDANEN en der BUDDHISTEN, nog geen 'n Bijbelsche psychologie' is.

Ten tweede, en ter rechtvaardiging van den titel is dit een nog sterker argument, de 18 artikelen zijn in het boek onder twee rubrieken gebracht: BIJBELSCHE PSYCHOLOGIE EN RELIGIEUZE PSYCHOLOGIE en dat wel zoo, dat in de twee rubrieken wel gelijksoortige, maar toch ongelijksoortige onderwerpen worden behandeld.

In de eerste rubriek: BIJBELSCHE PSYCHOLOGIE, zijn de gegevens bijgebracht die de Schrift ons biedt voor de kennis der ziel.

In de tweede: RELIGIEUZE PSYCHOLOGIE, worden wel die zelfde gegevens ter sprake gebracht, maar onder een bepaald aspect en wel onder dat van wat men sedert de laatste jaren noemt: PSYCHOLOGIE DER RELIGIE.

De Psychologie der religie, die, in onderscheiding van andere verschijnselen op het gebied van het zieleleven, de religieuze tot voorwerp van onderzoek maakt.

Wat en voorwaarde deze 'n Psychologie der religie' geen rekening houdt met de ons in den Bijbel van God gegeven openbaring omtrent de Religie, bezit zij echter geen naam of ruchtloosser te beoordeeling van waar of valsch, van echt of onacht. Daarom worden in deze tweede rubriek de gegevens der Schrift omtrent de ziel besproken, ten opzichte van de Psychologie der religie, ten einde haar, voor zoover zij deze norm verwaarloost, die norm bij te brengen.

Wij alsoo de twee rubrieken, of de twee delen van het boek wel niet te scheiden, maar toch te onderscheiden onderwerpen behandelen, is de bedenking, dat het met het zijn tiel: BIJBELSCHE PSYCHOLOGIE niet in den haak zou wezen, ongegrond.

Alsnu komend tot de bespreking van het eerste deel: de BIJBELSCHE PSYCHOLOGIE, zal ik, om niet al te uitvoerig te worden, mij in hoofdzaak bepalen tot den, voor aanvankelijke kennis-making met dit deel ook voldoende, eerste paragraaf: KARAKTER EN BETEKENIS DER BIJBELSCHE PSYCHOLOGIE.

Dere 3 opent met twee opmerkingen.

De ene is, dat 'in de geschiedenis der Psychologie de zielkunde van den Bijbel of geheel overgeslagen, of zeer karig behandeld wordt.'

Hij, die ook maar eenigzins met de geschied-beschrijving der Psychologie bekend is, zal op de juistheid dezer opmerking zeker niet afdigen.

De tweede is, dat er 'bepaaldelijk over de Bijbelsche Psychologie niet vele werken bestaan, althans niet in onze taal en dan soms ook nog niet voor het gebruik door onderwijzers geschikt zijn.'

Ook met deze ben ik het, voorzover ik kan oordeelen, wel eens. De twee werken b.v. waar ik de gelukkige bezitter van ben en waarvan ik, met het oog op wat ik er uit geleerd heb, ondankbaar zou wezen kwaad te spreken, het SYSTEEM DER BIJBELSCHE PSYCHOLOGIE VAN FRANK DELETSCH uit 1855 en UMRISSES DER BIJBELSCHE ZIELENLEHRE van L. T. Beck uit 1871 zijn, al moge het voor verreweg de meeste onzer onderwijzers geen bezwaar wezen, dat ze in het duitisch zijn geschreven, vanwege het veelvuldig daarin voorkomen van hebreusch en grieksch woorden, voor hen zeker niet geschikt. Daarbij komt dat DELETSCH toen bij dit werk schreef, onder den invloed stond der THEOSOPHIË, wel niet van die welke uit INDIE ook ten onzent geïmporteerd, voor velen onder tijd- en landgenooten een erger hersenvergift dan alcohol is, maar toch onder die THEOSOPHIË waaraan de naam van JACOB BOHME is verbonden. En bij

dit alles komt dan ook nog, dat de schrijvers dezer werken geen gereformeerde theologen waren.

Wijl het met de Bijbelsche Psychologie metterdaad staat zoals BAVINCK opmerkt, zal men het dan ook goed met hem eens wezen, wanneer hij schrijft: 'Er behoort zeker geen vrees te worden gekoesterd, dat men in onze kringen het bespreken van enkele onderwerpen, die behooren tot het terrein der zoogenaamde Bijbelsche Psychologie, onnoodig of overbodig zal achten'.

Na deze twee opmerkingen komt de § tot wat men, met een paar schoolische termen, de 'questio facti' en de 'questio juris' der Bijbelsche Psychologie zou kunnen noemen, maar wat hier, met het oog op de lezers voor wie de artikelen allereerst bestemd waren, de vraag naar haar bestaan en het recht van haar bestaan heet.

De zin dezer vraag is of de Bijbelsche Psychologie als 'vak van wetenschap', wanneer zij onder dien naam zich aandient, het recht of de bevoegdheid heeft op dien naam aanspraak te maken.

'Zoodra wij daarover gaan nadenken komen wij', zegt BAVINCK, 'voor een groote moeilijkheid te staan.'

Het inlassen eener omschrijving van 'wetenschap' als: door waarneming en denken verkregen geordende kennis van het geheel of een deel der voor ons ervaarbare wereld, warc, met de toevoeging, dat wel niet de ziel zelf, maar dan toch wat wij de psychische of zielelijke verschijnselen noemen, bij ons zelf direct, bij anderen indirect is waarnemen, hier, ook om de groote moeilijkheid nog dieper te doen voelen, wellicht niet ondienstig geweest.

Dan, hoe dit zij, na het stellen der vraag omtrent het bestaan en het recht van bestaan der BIJBELSCHE PSYCHOLOGIE als vak van wetenschap, gaat de § alsnu terstond over tot de bespreking van een tweerlei antwoord, dat daarop werd en nog wordt gegeven.

Het ene is bevestigend en komt van hem die 'beweert, dat de Schrift ons al de stof biedt voor een complete en systematische psychologie, en dat deze als op de Schrift gebouwd, verre de voorkeur verdient boven die wetenschappelijke psychologie, welke door den mensch zelf uit het onderzoek der menscheijke natuur bij zich zelf en anderen geconstrueerd wordt.'

Het andere antwoord is ontkennend en komt van hen, die alleen ook hebben voor wat ik zou willen noemen den 'soteriologische' inhoud der Schrift. 'De Bijbelsche', zoo zeggen zij, 'is volstrekt niet daartoe gegeven, dat wij er een complete psychologie uit zouden kunnen afleiden. Wijl bij het boek der openbaring Gods en ander nog der verlossing in Christus is, moeten wij hem alleen tot dat einde en niet tot allerlei wetenschappelijk geknustel gebruiken. Hij is voor ons alleen gezaghebbend in die waarheden, welke liggen op het religieus-ethisch terrein en de onderlinge verhouding van God en mensch betreffen, maar mag voor ons niet gelden als een kenbron van allerlei wetenschap'.

Daarbij gaat dan eenerzijds, aan het bevestigend antwoord op de vraag naar bestaan en recht eener Bijbelsche Psychologie, de vraag der verwondering voort: 'Hoe zou de Schrift, die van het begin tot het einde over God, maar ook over den mensch handelt, over zijn oorsprong, val, verlossing, bestemming, hoe zou ze ook niet al die gegevens bevatten, welke voor den bouw eener psychologie van noode zijn?' (p. 4.)

Anderzijds volgt nu het ontkennend antwoord op de vraag naar bestaan en recht eener Bijbelsche Psychologie de vraag wier bevestiging men een ongetwijfeld acht: 'Waarom blijf nog de natuur en den mensch, den hemel en de aarde ondoordacht, als de Bijbel ons over al die dingen voldoende inlichtingen gaf?' (p. 4.)

Na d's bevestigers en ontkenners van het bestaan en het recht der Bijbelsche Psychologie te hebben laten spreken, en ook het gewicht der bedenkingen van de ontkenners te hebben erkend (p. 4) vergenoegt Prof. BAVINCK zich allermint met een oordeel omtrent dit vraagstuk zich te onthouden. Als een bijzonder schikt hij het onder het algemeene: 'In welke verhouding stelt de Schrift zich tot de natuur, de bijzondere tot de algemeene openbaring, de persoon van Christus tot de werken zijns Vaders in Schepping en Voorzienigheid?' (p. 5.)

Hij ontkent eenerzijds, 'dat de bijzondere openbaring, dat alles, wat in natuur en geschiedenis voor ons ligt, in zich heeft opgenomen, zoodat wij, om alles dienaangaande te weten te komen, niets anders te doen hebben, dan de Schrift te onderzoeken.' (p. 5.)

Maar hij ontkent ook anderzijds, dat 'de Schrift zoo los naast de natuur staat, dat zij er zich in het geheel niet mee bemoeit, nimmer over spreekt, en er hoegenaamd geen licht over verspreidt.' (p. 6.)

En na voor deze tweerlei ontkenningsvloeiende gronden te hebben aangevoerd, schrijft hij: 'Naar alle zijden grijpt de bijzondere openbaring diep in het natuurlijk leven der menscheijke terug, en sal ze dat doet en ieder oogenblik ook op die terreinen van het natuurlijk leven haar voeten zet, blijft ze ook dan nog Heilige Schrift voor ons, het Woord Gods, dat blijft in der eeuwigheid en waarvan geen titel of tijt voorbij gaat, zonder dat ze vervuld zijn.' (p. 6.)

De bedenking, die hij tegen dit laatste voorziet 'dat er immers veel in de Heilige Schrift is, dat voorbijgegaan is en voor ons in deze dagen niet meer geldt', wordt hier, door verwijzing naar de zoo verstandige onderscheiding der Gereformeerde Theologie tusschen *authoritas historica* en *authoritas normativa* in de Schrift ondervangen (p. 7).

In dit 'naar alle zijden diep terugrijpen der bijzondere openbaring in het natuurlijke leven der menscheijke', ligt nu het karakter der Bijbelsche Psychologie. Treffend schoon is ook het denkbeeld van BAVINCK dat 'de wijze waarop de Schrift van den mensch spreekt, is afleiden uit een algemeen beginsel, dat aan het centrum der bijzondere openbaring, aan den persoon van Christus zelf, is ontleend' en waarbij hij dan doet op het principe der vleeschwording, als 'een van boven en toch organisch in de wereld inkomend' (p. 12).

'Immers ook op het gebied der Bijbelsche Psychologie sluit de bijzondere openbaring zich aan bij den mensch. Maar zij sluit zich daarbij in zoover aan, als zij dat voor haar eigen doel van goede hefte' (p. 13). En als zoodanig heeft dan de Bijbelsche Psychologie, al lever de Bijbel ons ook 'geen populaire of wetenschappelijke psychologie' (p. 13) recht van bestaan.

Het onderzoek, het 'empirisch' of het onderzoek in den weg der ervaring, acht dan ook BAVINCK, wat trouwens niet anders te verwachten was, allermint overbodig.

Maar terecht schrijft hij, dat 'de zielkunde, hoe empirisch ook beoefend, steeds een wijsgeerige wetenschap blijft' (p. 13). En bij dit laatste ziet hij dan op die eerste of wil men hoogste beginselen, die ons denken omtrent, ons beschouwen van wat wij waargenomen hebben, beheerschen; waargenomen ook over den mensch.

Het verschil is alleen, of men zijne beschouwing van den mensch aan PLATO, ARISTOTELIS, KANT, HERBART, WUNDT enz., dan wel aan de profeten en apostelen ontleent.'

Hierin ligt dan ook tevens de groote betekenis der Bijbelsche Psychologie.

Op grond van wat in deze eerste § omtrent karakter en betekenis der Bijbelsche Psychologie is vastgelegd, wordt nu in de volgende §§ achtereenvolgens gehandeld van de gegevens, die de Schrift ons biedt voor onze kennis van: de eenheid der menscheijke natuur; ziel en lichaam; de menscheijke ziel; den geest der menschen; ziel en geest; en van de vermogens der ziel; terwijl met een §: samenvatting, dit eerste deel van het werk wordt beëindigd.

Over het tweede deel: RELIGIEUZE PSYCHOLOGIE, een volgend maal.

G.

Voor Kinderen.

IN VREEMDE HAVEN.

V.

Een nieuwe weg.

Maar de diaken schudde bedenkelijk het hoofd.

'Dat gaat niet', sprak hij, 'Wij besteden de kinderen bij het jaar uit. Helpman zou zeker weigeren als we hem voorstelden den jongen weg te nemen, want hij zou het geld missen, en wij kunnen moeilijk dubbel betalen. Bovendien kon het Helpman in een kwaden naam brengen als of hij Hendrik slecht behandeld had'.

'O dien kwaden naam heeft hij toch al', zei Klaver, 'en wat het geld betreft, als Hendrik verplaatst wordt, neem ik wat het meer kost voor mijn rekening'.

'Ik weet niet of het zonder een nieuwe uitbesteding gaan zal, en die kunnen wij nu niet houden. 't Is nog maar zes maanden. Dan zullen we verder zien'.

Onvoldaan nam Klaver afscheid, en ging thuis de zaak met zijn vrouw bespreken. Hij stelde voor den jongen op te nemen als pleegkind. Maar hiertegen had zijn vrouw groot bezwaar.

'Ik houd van Hendrik', sprak zij, 'maar wij hebben zelf een jongen van zijn leeftijd. En al wilden wij het ook niet, allicht zouden we tusschen ons eigen kind en het vreemde onderscheid maken in allerlei. Nu zijn het vrienden, maar dan konden zij wel eens vijanden worden, en dat zou een der ergste dingen wezen die ons konden overkomen'.

De man moest erkennen, dat zijn vrouw gelijk had. Dat Hendrik bij Helpman vandaan moest, stond bij man en vrouw vast. Na veel praten werden zij het eindelijk eens, Klaver zou trachten Helpman te bewegen, tegen betaling natuurlijk, den jongen te laten gaan, mits de diakenbakker het goed vond. Dan zou Hendrik voor een poosje bij Klaver in huis komen, tot er iets geschikt voor hem gevonden was.

Zoodra dit afgesproken was maakte de boer werk van de zaak. De diaken had geen bezwaar, nu alles zoo liep. Wat Helpman betreft die weigerde eerst beslist. Maar Klaver kende hem en zei kortweg: 'Hoor eens, ik zal voor de zes maanden betalen die het jaar nog heeft. De jongen gaat weg, het geld is dus voor jou zuiver winst'.

'Maar ik mis zijn werk', antwoordde de gierige Helpman.

'Ei zoo. Nu dan leg ik er nog tien gulden op', zei Klaver gulweg. 'Denk er eens over, dan krijg ik morgen wel antwoord'.

Na veranderde Helpman dadelijk en was voor alles te vinden. De zaak kwam in orde, en reeds na twee dagen kon de verhuizing van Hendrik plaats vinden. Trouwens een verhuizing was er niet bij noodig. Nagenoeg al zijn bezittingen droeg hij in een ouden, groenen zak onder den arm naar den woning van Klaver over. Een roerend afscheid had hij ook niet te nemen. Hij ondervond de waarheid van hetgeen een oud boek zegt: Wie zonder liefde wordt aangenomen, scheidt zonder droefheid.

Des te hartelijker was weer de ontvangst bij Klaver. Een paar weken gingen heel genoeijlijk voorbij. Hendrik had er wel voor goed willen blijven, maar dit kon nu eenmaal niet. Voorloopig echter moest hij 't wel. Want om vele redenen ging het zeer moeilijk een gezin te vinden, waarna men den wees wou opnemen, althans voor enkele maanden.

Zoo verliep de eene week na de andere, Hendrik deed zijn best om het zijn pleegouders naar hun genoegen te maken, en dat gelukte hem met 'n Heeren hup wonderwel. Des morgens trok hij er mee op uit, om allerlei werk te doen, op het veld, in den moestuin of in de stallen. Wat Hendrik deed, deed hij zoo goed hij kon en met allen ijver. Hij gevoelde zich hier op zijn plaats, wanneer des morgens gebeden en uit den Bijbel gelezen werd. Alles beïnvloedde hem aan het onderlijke huis, te meer wijl hij hier ook zoo hartelijk begreep werd.

Zoo stonden de zaken toen op een avond terwijl de huisgenooten rustig in de groote kamer zaten, de deurkluis — welke waren toen bij boerenhuizen nog wel in gebruik — zijn geluid liet hooren. Nieuwsgierig keek elk uit, wie er op zoo ongewoon laat uur nog zijn zou. Maar hoe verbaasden zij zich, toen weldra een man binnen trad in de fraaie kleding van een scheepskapitein. Heel zijn voorkomen duidde trouwens den naam aan die het varen op de groote zee gewoon was.

'Goeden avond', sprak hij hartelijk. 'Ik zal maar niet zeggen: Hoe later op den dag hoe schooner volk. Ik weet toch dat ik welkom ben'.

'Dat lijkt geen twijfel', antwoordde Klaver die opsprong en den nieuw gekomene vriendelijk de hand reikte, welk voorbeeld door zijn vrouw werd gevolgd. 'Maar je komt ons verrassen als een die uit de lucht valt. Wij hebben al dikwijls tegen elkander gezegd: zou Karel heelemaal vergeten dat hij hier een broer en zuster heeft wonen en nog drie neven bovendien. Aan briefschrijven doe je ook al heel weinig. Maar, beste Karel, daarover later. Wij zijn nu bij je hier te hebben'.

'Des te beter, dan laat ik voortlooppig mijn zeilen opgerold, en gooi hier mijn anker neer voor een week of wat, als je het goed vindt'.

'Natuurlijk', zei de huisvrouw, en de gast drukte allen nog eens stevig de hand, ook de neven van welke hij er althans twee nog niet kende.

Oom Karel — 't is noodig dat de lezer dit al dadelijk verucent — was kapitein of schipper van een vaartuig, dat op West-Indië voer, en allerlei koopwaren weg- of meebreacht. In dien tijd waren stoomschepen nog bijna onbekend. Zoo konden de reizen niet zoo gerieflijk plaats vinden als tegenwoordig. Ze duurden ook veel langer; een reis van hier naar de West soms maanden. Kwam oom Karel dan weer in het vaderland, dan had hij het druk met de reeders van het schip en met allerlei handelszaken. Al had hij geen huishouding, toch was zijn vrije tijd weinig. Zoodoende had hij weinig gelegenheid om gemeenschap te oefenen met zijn vrienden en bloedverwanten. Thans echter had hij, uit erkenning van zijn verdienste, geruimen tijd vrijaf gekregen. Dien tijd wilde hij gedeeltelijk doorbrengen bij zijn broer. Deze hiervan niet te voren te onderrichten, en hem al't ware te overvallen, lag geheel in 's mans aard.

Er viel de eerste dagen veel te praten. Van zelf sprak dat oom werd uitgelegd, dat Hendrik Crul geen neef maar toch als kind in huis was. Diens verdere geschiedenis kwam oom ook te weten. Wij zullen later zien hoe grooten invloed dit onder Gods bestuur op Hendriks leven had.

BRIEFWISSELING.

N. S. te B. o. L. Uw brief in dank ontvangen. Daar echter kort geleiden nog vragen beantwoord zijn, moet uwe een poosje wachten.

P. R. Zoodra mogelijk.

HOOGENBIJK.

Buitenland.

Zweden. Een wereldbond van Kerken.

De Primas van Zweden, aartsbisschop Söderblom van Upsala, doet in het tijdschrift *Lichte* het voorstel om een gemeenschappelijke organisatie van de Evangelische Kerken in den vorm eens Oecumenischen kerkenraads te stichten. De aartsbisschop wil daardoor de verzoening der volken bevorderen. Hij betoogt, dat er in alle landen menschen gevonden worden, die verstaan, dat het eenigste heilmiddel voor zooveel ellende liefde is, menschen die voor zich zelve het geheim der verzoening ervaren hebben en daarom in hun hart niet hoogmoedig maar boetvaardig zijn. 'Zij willen trachten met Gods hulp zoowel in het groote als in het kleine de moeilijkste van alle openbaringen van kracht te laten zien, namelijk te kunnen vergeven'.

De verschillende godsdienstige gemeenschappen zullen, gelijk de *Deutsche Allgemeine Zeitung* bericht, hunne belijdenis en organisatie behouden; wel zal de bond de geestelijke eenheid dienen en sterken. Als orgaan der verbonden Kerken, waartoe aartsbisschop Söderblom ook de Grieksch-orthodoxe kerk rekent, zal een Oecumenische kerkenraad in het leven geroepen worden. Deze zou de geheele Christenheid moeten vertegenwoordigen, om in naam der Christenheid in godsdienstige, zedelijke en sociale aangelegenheden zijn woord te laten uitgaan. Dezen kerkenraad zou dan niet een formeel volmacht gegeven moeten worden, maar hij behoorde alleen met geestelijke autoriteit bekleed te zijn, om niet *ex cathedra*, maar uit de diepte van het Christelijk bewustzijn te spreken. Aartsbisschop Söderblom meent dat de tijd gekomen is, waarin men aan de eenheid der Christenheid kan gelooven, om deze tot een beslissende uiting te brengen. De bond die de volken verbindt, moet de religie worden. Wanneer de volkenbond thans niet anders dan een weersinwendig caricatuur van een ledige, slechts door geweld of verdrukking werkende vorm is, dan moet hij in volen ernst verchristelijkt worden. Onafhankelijk van de confessie behoort de christenheid zich te vereenigen in gemeenschappelijk gebed, leer, prediking en streven, om de broederschap te sterken en de volken tot elkander te brengen.

Het zij verveelen ons, op dezen voorslag critiek uit te oefenen. Het is onze innige wensch dat het streven van Zweden's aartsbisschop moge slagen en dat de goede vruchten er weldra van zullen gezien worden. Ook gedurende het woeden van den oorlog heeft het woord van aartsbisschop Söderblom meermalen de christenheid, voorzoover deze er kennis van kreeg, weldadig aangedaan. Elke poging die aangewend wordt om haat en wrak te doen verdwijnen, om plaats te maken voor de christelijke liefde, verdient de sympathie van de christenen over het rond der aarde.

WINCKEL.

Officiële Berichten.

Vrije Universiteit.

Men schrijft ons:

De jaarvergadering is vastgesteld, en dank zij de goede zorgen der regeringscommissie is alles voor de ontvangst gereed. Woensdag 30 Juni des voormiddags te 10 uur begint het wetenschappelijk toernooi, over het referaat van Prof. Mr. A. Anema, getiteld 'Relativistische rechtsleer', de besprekingen duren tot 12 uur.

Na de pauze 's middags te 2 uur komt het referaat van Dr. H. Dijk aan de orde, getiteld: 'Buiten de kerk geen zaligheid. Artikel 27—29 der Nederlandsche geloofsbelijdenis'.

De referaten zijn reeds ter perse en worden franco toegezonden na ontvangst van f. 0.50 voor de beide referaten.

Nog eens zij herinnerd, dat alleen aan de besprekingen kunnen deelnemen zij die aan een inrichting voor hooger onderwijs hebben gestudeerd of nog studeren, en art. 2 der statuten onderteekenen. Bij de referaten wordt ook een bewijs van toegang gezonden.

Dere samenkomsten worden gehouden in de bovenzaal van café 'De Kroon'. Groote markt te Haarlem.

Is op deze wijze ruim voldaan aan de eischen die de mannen der wetenschap onzer Universiteit kunnen stellen, dan komt de Vereeniging aan de beurt.

Niet een der leden of begunstigers zal onze 'mannen' zulk een wetenschappelijke excursie misgunnen, integendeel, zij verbeugen er zich in dat hunne stichting op allerlei onoorloofde wijze gelegenheid biedt tot verdieping der kennis.

Maar dan moeten ook de mannen der wetenschap er aan denken, dat de Vereeniging er prijs op stelt dat zij aan de vergadering deelneemen.

Wat zou het te betreuren zijn, zoo de wetenschappelijke samenkomst aaneelding was om het bijwonen der jaarvergadering te beletten.

Op dezen dag hooren de mannen der Universiteit en der Vereeniging bij elkander.